316.347(497:=163.3)(091)
изворен научен труд

ГЛОБАЛНО-ЛОКАЛНИ ИДЕНТИТЕТИ: ПОМЕЃУ ИСТОРИЈАТА, ПОЛИТИКАТА И МИТОЛОГИЗАЦИЈАТА – АНТРОПОЛОШКИ ПРИСТАП

д-р Мирјана П. Мирчевска

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје
Институт за етнологија и антропологија

клучни зборови: антропологија, теорија на идентитет, национален/етнички идентитет, културен идентитет, политизација, митологизација, Балкан, Македонија
key words: anthropology, theory of identity, national/ethnic identity, cultural identity, politization, mythology, Balkan, Macedonia

Прашањата за нацијата/национализмот, националниот идентитет, за етничкиот идентитет/етничноста, во последниве три децении се предмет на истражување и научна анализа на многу научни дисциплини (етнологија, антропологија, социологија, психологија). Секој обид за истражување во овие области проследен е со одредени потешкотии кои се јавуваат како резултат на недоволната прецизност и на дефинирањето на појавите и на употребуваниот појмовен апарат. Овде најмногу мислам на сè почестото изедначување или на недоволното разграничување помеѓу националноста и етничноста (етничката група). Токму поради тоа, речиси и да не постојат прецизни и точни, единствено прифатени дефиниции и ставови, кои ги објаснуваат појавата, настанокот и развојот на нациите. Би сакала да се осврнам на појмовниот апарат кој е употребуван во текстов. Кога се зборува за научниот терминолошки апарат со кој се оперира и кој е во употреба, помеѓу истажувачите постојат разминувања, произлезени пред сè од професионалните научни интереси. Во разни студии, разни теории од областа на националните прашања, се употребува различен појмовен апарат и разни дефиниции. Во современите текстови за нациите, се говори за објективни фактори (заедничко потекло, јазик, вера) и субјективни фактори (митови, чувства, архетипови) кои ги дефинираат нациите како категорија. Некои автори ги преферираат првите, а некои ги потенцираат вторите. Како и да е, во текстот, нацијата не е разбрана како во англосаксонските јазици (во смисла на државност), туку во смисла многу поблиска на етносот/етничката заедница.

Со појавата на нациите на европско тло, кон крајот на XVIII и почетокот на XIX век, сосема е очекувана појавата на соодветна идеологија – национализмот, како исклучително јавно манифестирана национална припадност. Во

литературата можат да се пронајдат многу текстови кои од разни аспекти, преферирајќи едно или друго (или трето?) гледиште, зборуваат за нациите и национализмот. Започнувајќи со теориите на примордијалистичката струја според која нацијата се јавува заедно со човекот, преку теоретичарите кои ја објаснуваат етничноста како однапред дадена (Putinja S.F. 1997:97-98-99), сè до современите теоретичари чии главни претставници се Бенедикт Андерсон - за нацијата (Anderson, 1998:17) и Ерик Хобсбом – за национализмот (Hobsbom, 2002:12), кои даваат поинакви објаснувања за нациите - национализмот и традициите соодветни на современите случувања, пред сè во Европа. Спротивно од верувањето на Адам Смит, според нив нацијата е идејна конструкција која не постоела сè до XIX век. Андерсон, давајќи му предимство на јазикот како средство за комуникација во појавата на нацијата како замислена[1] заедница, ја објаснува појавата на печатени изданија (книги) кои во почетокот биле на латински јазик, наменети на помал број на корисници кои го владееле. Подоцна, со печатењето на книги и на други јазици, се прави своевиден сојуз помеѓу т.н. печатарски капитализам и протестантизмот, што доведува до масовно читање на книги од страна на луѓето кои не го познавале латинскиот јазик, преку што се создаваат предуслови за користење на литературата за политичко-верски цели, а преку нив, до создавање на своевидна форма на првична замислена света (подоцна и политичка) заедница (Anderson, 1998:44-46). Токму тие „печатени јазици“, биле темелите за појавата на националната свест кај првите современи нации, на пример француската. Јакнење на нацијата преку печатениот говор, било дел и од државничките стратегии со кои, на пример, Мустафа Кемал Ататурк ја воведува латиницата како официјално писмо на турскиот јазик. Истото, подоцна го прави Сталин со кириличното писмо, кое станува официјално на јазиците кои ги зборуваат многуте нации/етнички заедници во некогашниот Советски сојуз. Како резултат на појавата на нациите и националните држави, денес речиси сите современи нации имаат национален пишуван (печатен) јазик (Andersen, 1998:50-51), иако во многу примери различни нации користат исти или безмалку исти јазици, што значи дека политичките граници на современите држави не секогаш се совпаѓаат со користењето на конкретни говорни/пишани јазици (Мирчевска, 2008: 133-134).

За разлика од Андерсон, за кого јазикот и крвното сродство, се примарните фактори за можно формирање на некоја нација, Ерик Хобсбом - кој не ја исклучува сосема можноста за постоење на некаква првична форма на „пранација“, пред појавата на оваа современата - пред сè се потпира на високата свест и лично чувство на луѓето, кои себеси се сметаат за припадници кон конкретна заедница, во смисла на политичка целост од која би можела да се формира современа нација, за сметка на јазикот и на крвното сродство. Најпосле, од антрополошки аспект, Андерсон дефинирајќи ја нацијата како: „замислена, истовремено инхерентно ограничена и суверена политичка заедница“, отвора и други прашања како што се свеста за припадност на конкретен етнос (етнички идентитет) како предуслов за создавање нација, национална култура (како што се заедничко минато, колективна меморија, ист јазик). Во современоста, речиси школски пример за ова се јазиците српски, хрватски,

[1] За моќта на замислувањето, како појава карактеристична за повеќе академски дисциплини, види повеќе кај Кит Браун, 2010.

бошњачки и црногорски. Издвојувањето на јазикот како темел на националниот идентитет, во поранешните републики на СФР Југославија, сега самостојни држави, е една од заедничките одлики на политичката култура на посткомунистичките држави (Čolović, 2008:29,91). На тој начин, конкретната етничка заедница ги избира елементите кои ги издига на ниво на граничник кон другите, првенствено кон соседите. Измислувањето на традиции е појава од која не е имуна ниту една држава. Тенката линија помеѓу патриотизмот и национализмот се формира со самото разграничување со помош на конструирање на диференцирачки елементи кон другиот/соседот. Во оваа насока се движат и одредени несложувања со модерните толкувања, кои преголемо значење во формирањето на нациите им даваат на политичките и на економските фактори наспроти културните чинители и етничките карактеристики (заедничка територија, јазик, писмо, вера, чувството на историска поврзаност (без оглед дали се темели на факти или на митови)). Она што од денешен аспект се смета за нација, тоа е поврзано со држава како територијално-политичко-економска организираност.

Терминот идентитет е исклучиво популарен термин, кога се цели да се искаже нечија припадност кон нешто/некого. Она што нас нè интересира во овој случај, се размислувањата околу националниот/етничкиот/културниот идентитет/и, во контекст на глобално/локални средини со неспорно влијание на историјата, политиката и митологијата. Националниот идентитет се формира врз основа на сопствено убедување на поединецот или на групата за припадноста кон некоја нација. Ако националниот идентитет го сфатиме како културолошка категорија, која не е биолошки детерминирана, туку е резултат на историски, политички и општествени случувања, тогаш самото негово создавање, развивање или трансформирање не може да се набљудува издвоено од овие појави. Со самата појава, развој и трансформација на нацијата, истовремено со неа и на националниот идентитет, треба да го разбереме како динамична категорија. Така, самиот идентитет е во процес на постојана менливост. Развојот на модерната нација зависи од развојот на денешното граѓанско општество. Но, и после формирањето на современата денешна нација, во рамките на модерниот политички, културен и економски систем, постојат етнички идентитети, но и субгрупи и супкултури кои се во постојана трансформација (Korunic, 2005:88).

Иако, по Втората светска војна, се појавиле некои истражувачи кои сметале дека прашањето на националниот идентитет во дваесеттиот век ќе биде беспредметно, бидејќи националните идентитети ќе ги снема, затоа што сите општества ќе бидат мултиетнички, мултинационални, денес, ние, десет години од дваесет и првиот век, сведоци сме дека токму обратното се случува. Во последната деценија од минатиот век токму етничкиот/националниот идентитет станува примарна форма на идентификување. Категоријата национален/етнички идентитет, не само што не исчезнала туку напротив, зајакнала, така што некои автори сметаат дека живееме во етнички времиња во кои „сите се однесуваат етнички дотолку што можеме да зборуваме за масовна опседнатост со етничкото и за епидемија на етнонационализам“ (Kecmanovic, 2002:68). Имајќи ја предвид состојбата на просторот на поранешна Југославија, во последната деценија од XX век, кога јакнеа засебните национални идентитети кои, иако и дотогаш постоеја, беа успешно затскривани зад југословенството, беше време на промени, кризи, меѓунационални судири, кога се поја-

вуваат предуслови за јавно манифестирање на националните идентитети. Во литературата токму ваквите историски времиња се забележани како најповолни за појава на силно изразени припадности на конкретни нации/етноси (Eriksen, 2004:174-175). Теоретичарите кои се занимаваат со проучување на нациите сметаат дека преку нив се решава специфичен „комуникациски" проблем, со кој се соочуваат „индивидуалистичките" општества, оние општества кои идеолошки се воспоставуваат како коегзистенција од слободни, еднакви и, како што вели Мочник, „апстрактни" поединци и поединки (Močnik, 2003).

Прашањето за етничкиот идентитет е исклучиво сложено и комплексно. Дефинирањето на етносот и на етничкиот идентитет од една страна, наспрот нацијата и националниот идентитет од друга, е прилично тешко. Иако, генерално, за суштината на идентитетските прашања не постојат големи двоумења, кога се во прашање етничките идентитети теоретичарите зборуваат за различни составки кои ги дефинираат. Првата дефиниција за етничкиот идентитет се обидел да ја формулира Ерик Ериксон. Неговата теза се темели на обидите кои се однесуваат на утврдувањето на механизмите со кои поединецот се поврзува и се идентификува со одредена група, или со општеството во целина. Идентитетот го прецизирал како својство вкоренето во самата човекова личност, чувство кое се појавува како резултат на заемно дејствување на внатрешните и на надворешните варијабили, кои дејствуваат во определена социјална ситуација (Erikson, 1996:23). Конкретна човечка заедница (група), чие постоење се објаснува преку формирано субјективно верување за заедничко потекло, без оглед на реално крвно сродство, Вебер ја нарекува етничка група (Weber, 1976:327). При ова, гледано преку теорија на дискурсот, прашањето на идентитетот не мора да е формирано врз база на реални, научни, историски, факти за луѓето да го препознаат - доволно е само да биде конструирано (Laclau, 1994:2, цитирано според: Stavrakakis, 2005:92). И Ентони Смит ја објаснува етничката група како заедница која ја карактеризираат митот за заедничкото потеклото, заедничката култура, културата на сеќавања и чувството на солидарност. Секој етнички/национален идентитет се врзува за одредени симболи кои претставуваат елементи за припадност кон некоја етничка заедница (Мирчевска, 2007:131-133). Според Леви-Строс, општеството треба да го замислиме како „множество од симболички системи" (Мочник, 1999:129). Функционалноста на етничките симболи е релативна и од променлив карактер (Bandić, 1997:49). Посебни околности засебно одредуваат кои од симболите ќе имаат поважно, а кои помалку важно значење. Тоа подразбира дека нивната конкурентност е од променлив карактер и зависи од општите услови во кои некој колектив живее (Grbic, 1994:122). Експлицитното и форсирано манифестирање на овие елементи, на ниво на ексклузивност, не ретко преминува во етноцентризам. Од друга страна, не е воопшто сеедно дали идентитетот се анализира како „поглед одвнатре" или „поглед однадвор". Помеѓу споменативе составки, се и оние кои претставуваат клучни индикатори при дефинирањето на националниот идентитет. На пример, форсирањето на мајчиниот јазик како категорија, според која се дефинира националниот идентитет (Бенедикт Андерсон), иако денес имаме познати примери каде што еден ист јазик не секогаш ја означува и истата национална припадност. Јазикот низ историските периоди ја менува лексиката, ја менува речничката структура и не е воопшто едноставно да се добијат одговори на многу филолошки прашања (Мочник, 1999:59). Истовремено, дефинирајќи ја нацијата како за-

мислена заедница, создадена како културна творба (правејќи јасна дистинкција помеѓу нацијата како етничка заедница и нацијата како политичка заедница) и други автори зборуваат за политичкиот и за културниот аспект при дефинирањето на националниот идентитет. Културниот аспект може да биде манифестиран преку заедничкиот јазик, но истовремено и преку историската поврзаност, религијата, обичаите.

Ако од денешна временска дистанца се дискутира за теориските рамки во кои треба да се анализира националниот/етничкиот идентитет, не може да се апстрахира поврзаноста на политичката и на економската моќ со националниот идентитет, делумно и поради самиот факт дека една од функциите на националниот идентитет е токму политичката (таа ги поставува границите помеѓу групите, ги потенцира заедничките интереси). Според ова, јасно е дека не можат да се генерализираат ставките кои би го дефинирале секогаш националниот идентитет. Во некои случаи, некој од параметрите е важен на припадниците на одредена нација, а некој е помалку важен. Нема одредници кои би биле еднакво важни при секое дефинирање на конкретен национален идентитет, што доведува до фактот дека за секоја анализа на националниот идентитет, во предвид треба да бидат земени историските, политичките, економските збиднувања на конкретна заедница во даден простор. Сите овие фактори го прават идентитетот **повеќеслоен** (двоен, троен) без меѓусебно исклучување (Мирчевска, 2007:114). Националниот идентитет, доколку го сфатиме како процес кој настанува со конкретна интеракција со други нации, ни укажува не само на сличностите туку и на разликите помеѓу нив. Можеме да зборуваме и за други елементи од типот „за“ и „помалку за“, но на крајот сите водат до заклучок дека не може да се прифати една точно дефинирана одредница според која би се дефинирал националниот идентитет, а другите да се исклучат.

Една друга категорија, која особено ја потенцира Барт, го допира односот на релација **ние/тие** или **јас/тој,** што од своја страна доведува до зацврстување на етничкиот/националниот идентитет. Тоа чувство на посебност, всушност ја дефинира разликата помеѓу етнитетите, кое истовремено треба да е присутно и кај Iдругиот", односно посебноста да биде регистрирана пред сè кај првиот сосед (Мирчевска, 2007:115). Ако го земеме за пример македонскиот случај во однос на грчкиот став за различноста на двата ентитета, и покрај фактичкото сознание за посебноста на двата современи народи, постојат историски причини кои за другата" страна се поважни отколку современата денешна состојба. Историското формирање на Социјалистичка Република Македонија, чиј основен темел е македонскиот народ како посебен национален ентитет, и покрај прифатеноста на овој факт од страна на другите републики и народи на СФР Југославија, не се вклопуваше со државничките идеологии на двата соседа: Бугарија и Грција – како претенденти на територијата (Браун, 2010:213). Половина деценија, македонскиот национален идентитет затскриен зад општото југословенство беше изложен, некогаш латентно некогаш директно, на отворено непризнавање на посебноста на македонскиот ентитет. Според мислењето на Кит Браун, евидентната поларизацијата била изразена така што идентитетот бил сметан за примордијалистички, но за „другите“ бил инструментален. Формирајќи своевиден дискурзивен простор, тогашните повоени власти и народот прифаќајќи меѓусебен дијалог, успеваат да се најдат на иста линија. За македонскиот народ - преку значењето кое му е да-

дено на Илинден 1903 (и на илинденците), а за државата – преку колективизацијата и формирање на задругите, иницијативи кои авторот ги нарекува проекти на семантичка промена", кои социјализмот го направиле македонски, а Македонија социјалистичка" (Браун, 2010:213,214,214). Браун прави функционално-семантичка анализа на два споменика во Крушево, направени за време на југословенската федерација, на две различни локации – „Македониум“ на Гумење и Мечкин Камен. И едниот и другиот споменик се подигнати во чест на исти случувања, Илинден 1903, како идентификациски код на современиот Македонец, направени на популарни места на среќавање – секој во своето време. Така, двете локации денес, стануваат места на паметење. Паметењето, Кључиќ го дефинира како складирање на минатото", додека сеќавањето е зафат во минатото секогаш од нова денешна перспектива" (Kljujic, 2006: 10). Паметењето, создадено низ стимулативен процес на заборавање и присеќавање (Тисен, 2010:62), за Македонците има своевиден развој кој има неколку нивоа на разграничување и разбирање: во религиозна смисла; на релација рурално-урбано; според традициските, понекогаш стереотипни верувања поврзани со одредени населени места и етнографски простори сфатени како локални идентитети. Многу од овие нивоа на идентификација, до израз дојдоа по распаѓањето на СФР Југославија и по губењето на југословенскиот идентитет, барем на глобално ниво. Во време кога глобалниот југословенски идентитет згасна, државата требаше да создаде цврст национален идентитет преку своевидна инструментализација на минатото. Она што Хобсбом го нарекува измислување на традицијата, е нешто што е карактеристично за многу нации и држави. Подразбирајќи ги измислените традиции како „процес на ритуализирање и формализирање на потенцираното минато, со нивно наметнато повторување" (Hobsbom, 2002:9), не е тешко да се препознаат во балканските држави. Некои имаат многу поголемо искуство во тоа отколку Македонија (Литоксоу, 2005). Ова е сосема логично, доколку имаме во предвид дека останатите балкански држави се формирани порано од македонската, така што традициите биле измислени со самото нивно формирање, што не значи дека не се конструираат нови. Она што до скоро беше официјална национална историја на која се потпираше науката за етничкиот идентитет на Македонците, тесно поврзана со јужните Словени и нивното населување на Балканскиот полуостров, денес е предмет на дискусија и преиспитување. Иако науката познава периоди на редефинирање и препрочитување на историјата, понекогаш токму тие знаат да ја насочат нацијата во правци кои тешко можат да се објаснат со научни факти. Како реакција на тврдиот став на непризнавање на сè што е македонско, а е надвор од територијата на државата Грција, во Македонија, исто така, се појавија видувања за континуитетот (често во смисла на директни потомци) на денешните Македонци со античките Македонци кои живееле во делови на овие простори. Ликот на Александар Македонски зафаќа сè побитно место во градењето на колективната меморија кај еден дел од етничките Македонци. Градењето на овој политички мит, заснован пред сè на ликот на храбар војсководец на голема империја, дополнително го јакне идентитетот на Македонецот. Но, од друга страна, познатите факти од релативно блиската историја која ја паметат сè уште живи сведоци за раселувањето на Македонците од просторот на егејска Македонија, денес во северна Грција, како и за статусот на Македонците од Пиринска Македонија, денес во Бугарија, недвојбено сведочат за етничкиот карактер на

тој дел од Балканот. Сепак, митот за Александар Македонски сè уште се храни преку одредени активности кои се преземаат од страна на државата (споменикот на плоштадот Македонија, неколку споменици на војсководецот, именувањето на скопскиот аеродром со името на Александар Велики, стадионот Филип II). Своевремено, во 1913 година, на истиот начин, со градење на споменици, во егејскиот дел на Грција кој бил населен со словенско-македонско население, грчката држава се обидувала, со визнтиски и антички елементи во симболиката, да го грцизира просторот и населението (Каракасиду, 2002). На овој начин, преку популистички методи, државата настојува да го обезбеди државниот идентитет. Улогата на македонската дијаспора (главно прекуокеанските иселеници) не е незначајна. Антиката како своја историја, најпрво ја имаше доживеано токму дијаспората која потекнува од егејскиот дел на Македонија. Таа, ослободена од југословенскиот идентитет кој ѝ е далечен и комплетно неприфатлив, античките симболи и античката историја, како дел од колективната меморија, ги дефинира идентификациски за македонизмот во најширок поим на зборот. Главно, целата балканска дијаспора добива ново симболичко значење, по формирањето на новите држави и сосема нова улога во јавниот дискурс – на ниво на мит. Така, бројот на Македонците значително се зголемува и ја прави нацијата побројна. Најпосле, можните етнонационализми никогаш не се сами и едностранн. За многу од нив, потребни се пообемни и поиздржани истражувања и анализи отколку што досега се направени.

Друга важна ставка при дефинирањето на националниот/етничкиот идентитет е свеста за менливоста на истиот сфатен како динамична категорија. Конструирање на етничкиот идентитет може да се направи и од институционално ниво, но и како конкретна реакција на неодлучност и немоќ при самоидентификувањето. На Балканот тоа може да се прикаже со конкретни примери кои ни укажуваат на можните причини кои довеле и доведуваат до тоа: Македонците во балканските статистики од почетокот и од средината на минатиот век, или поновите пописи на македонското население со муслиманска религија и нивната менлива национална припадност на секои десет години. Најексплицитно, се чини дека зборува Ериксен кога вели дека две личности при првата средба се информираат за етничката припадност, а потоа врз основа на т.н. етничка стандардизација на односите (не исклучувајќи ги предрасудите и етничките стереотипови) знаат како меѓусебно да се однесуваат. Стереотиповите се неизбежен елемент во поедноставувањето на стварноста, и затоа не ретко се далеку од тековната сварност, или претставуваат само дел од неа. На сите ни е познат стереотипот кој се создаде во почетокот на минатиот век, за балканскиот маж[2] како примитивен, нецивилизиран, неуреден и груб. Врз основа на оваа претстава, изведени се генерални заклучоци за балканскиот културен идентитет. Се разбира дека таквата претстава не ја има создадено самиот тој за себе, иако има стереотипови кои се создаваат и за себе, но тие секогаш се насочени во правец на создавање на позитивни карактеристики, во смисла кога некоја група/нација сака самата себеси да се стереотипизира за да би се претставила кон другите во подобро светло. Ако се создадени *однадвор* од „другиот" (и поинаквиот), тогаш имаат потсмешлива, негаторска, пејоративна конотација, но ако се создадени *одвнатре*, од

[2] Балканскиот маж како машки принцип, во стереотипните претстави на Европејците е супституг за балканизмот како идентитетска категорија.

самите НАС, тогаш во севкупниот вредносен систем рефлектираат позитивно гледање за самите себе. Колку вицеви има, во кои Македонецот излегува помудар во некоја ситуација од Iдругиот"? Сите ги паметиме приказните за итриот Мариовец. Конкретно за Балканот (за сите балкански народи) постојат стереотипови, позитивни, првенствено претставени преку музиката (Čolović, 2008:116-118), но се чини преовладуваат негативните, кои според Иван Чоловиќ – виден познавач на современата културна антропологија на Балканот, се создадени како резултат на влијанието на студијата на Едвард Саид – „Ориентализам"[3], на истражувачите кои подоцна работеле на културната историја на Балканот и на балканските народи. Авторот забележува дека „пристапот е заснован на интерпретативниот модел кој Саид го развил деконструирајќи ја западната слика за Ориентот" (Čolović, 2010:1). Така, во оваа литература за западното видување на Балканот, најмногу се зборува за „балканистичкиот дискурс", „балканскиот мит", „балканската симболичка географија", за „Балканот како метафора". Сосема препознатлива стигматизација на Балканот. Изразите од типот *балканец, балканизам, балканштина*, се употребуваат како синоним за некултура, невоспитаност, неукост, непристојно однесување. Колку терминот Балкан во европската перцепција е идентитетски а не природно-географски, дознаваме од Марија Тодорова, која во своето дело *Замислувајќи го Балканот*, најмногу користејќи ги патописите како извор, речиси метафорички го споредува Балканот со Ориентот, како граница (граничник) помеѓу Истокот и Западот, поларизација која на Европа ѝ е речиси неопходна за прикажување на различностите. Накусо – вистинска опасност за европската култура! Прашањето, односно одговорот на прашањето: Каде започнува Балканот? – сè уште (никогаш) не е докрај одговорено. Балканот е секогаш некаде на друго место, малку понатаму, понајугоисток (Žižek, 2001:152). Се настојува, оној „другиот", кој за волја на вистината и географски е појужно од нас, да се претстави како поголем „Балканец" од нас. Од балканските држави, се чини дека Хрватска е на големата раскрсница: Да се биде Балканец или да се побегне од таквото идентификување? Прашањето е толку важно што своевремено предизвикало двоумење и кај претседателот Фрањо Туѓман: „Добивме цврста поддршка од Соединетите Држави, дека Хрватска ѝ припаѓа на Средна Европа, а не на подрачјето на Балканот"[4] – нешто што било важно бидејќи имало и такви „коишто сакаат Хрватска да ја потиснат на Балканот"[5], за само кусо време пред тоа да му се заблагодари на некој министер „кој дојде на нашиот мрачен Балкан"[6] (Мочник, 1999:177). Прашања од типот: До каде на југ досега Балканот? – не се поставуваат ниту во латентна форма! Дали завршува на југот на Албанија, на југот на Македонија, на југот на Бугарија и на Турција? Засега во балканските дискурси, презентирани од европските истражувачи, речиси и да нема место за Грција и за Грците. Дури во *Eniklopedija Britanika makropedija*, од 1995 година, покрај вклучувањето на други држави кои претходно не биле дел од Балканот, Грција е исклучена?! (Jezernik, 2007:22). Можеби затоа што, барем до сега, во европската перцеп-

[3] Едвард Саид, во суштина застапува една друга идеолошка анализа на дискурсот која прв ја промовирал Мишел Фуко (како критика на постколонијализмот).
[4] Изјава на претседателот Фрањо Туѓман дадена на 3.8.1996, на Хрватската телевизија
[5] Изјава на претседателот Фрањо Туѓман дадена на 4.8. 1996, на Хрватската телевизија
[6] Изјава на претседателот Фрањо Туѓман дадена на 10.2. 1994, на Хрватската телевизија

ција уживаа ексклузивитет на античкото културно наследство, или можеби затоа, барем мисловно, порано станаа Европејци?! Ова просто докажува колку географијата е менлива кога е во прашање Балканот, и колку Балканот пред сѐ е предмет на политички конструкции. А дека не само изолираниот Балкан може да биде див, докажува и насловот на книгата *Divlja Evropa* од словенечкиот професор Божидар Језерник, која во македонски превод може да биде „Дивата Европа", но и како „Подивата Европа". Колку да не се изгуби од предвид дека и Балканот е Европа, па макар и (по)дива. Определувањето на двојниот статус на Балканот, во стилот „ни риба ни девојка" е рефлексија на интересите на западните држави и Русија, кои во разни историски времиња имале сопствени планови за/во/на овие простори.

Кога зборуваме за европскиот идентитет, веднаш треба да се потенцира дека сето она што се смета како составен дел од националниот/етничкиот идентитет, во конструирањето на европскиот идентитет не важи. Нема заеднички јазик ниту заедничка свест за историска припадност ниту заедничка територија (секоја членка си има сопствена политичка територија), па ниту, пак, традиција во културната, или во религиската поврзаност помеѓу нив. Со терминот европски идентитет всушност се означува тежнеење кон единствен економски систем кој е основен параметар на заедничкиот идентитет. Всушност, Европската Унија е таа која го фаворизира европскиот идентитет, повеќе или помалку на политичка основа, настојувајќи, со различит интензитет, да ги вклучи сите европски земји кои се географски дел од Европа. Иако, треба да се има во предвид тоа дека идентитетот на Европската Унија не е исто што и европски идентитет. Главните инструменти за реализација на идејата на европски идентитет низ призмата на европските интеграции се системот на образование и медиумите. Целна група е младото население, кое не е оптоварено со национални интереси (иако за јужнословенскиот простор тоа не секогаш е така) и со митовите кои се создале во определен историски период. Европскиот идентитет се смета за една од бројните паралелни идентификации кои можат да постојат истовремено (национална, регионална, локална, наднационална). Сите тие идентификации сепак не се еднакви (еднакво силни и вредни), а некои дури не се создадени по пат на слободен избор, туку под заемно влијание на различни дискурси (религиски, стопански, културни, политички). Во првичната декларација на Европската Унија од 1973 година, како особени крактеристики во Унијата се потенцираат владеењето на законите, почитувањето на човековите права и заедничкиот пазар. Јасно е дека во тие години преовладувал традиционалниот пристап кон интеграцијата кој се засновал на претпоставките дека токму слободниот пазар и човековите права ќе бидат доволни да се усогласат различните национални политики на државите. Денес се гледа дека тие чинители не ја обликувале европската свест, па се воспоставуваат нови вредности и цели на заедницата, како што е изградбата на т.н. „европска култура" и „европска свест". Истовремено се промовираат и локалните, национални белези на членките (традицијата, историјата, различните јазици), што на некој начин е контрадикторно со туркањето на идејата за европски идентитет. Иако во анализите кои ги правеле повеќе автори до почетокот на новиот век, не секогаш може јасно да се согледа реалната неможност да се остварат сите ставки од начелата кои се форсираат во Унијата, сепак последниве години на површина излегуваат и се предмет на истражување токму овие појави. Затоа, се зборува за нов дискурс на Европ-

ската Унија каде „постои една култура детерминирана од многу култури". Дополнително, последните три-четири години се јавуваат автори кои сè погласно се прашуваат и ја критикуваат доминантната концепција на европско државјанство, поимањето на културата во европските дискурси како и фаворизираното и селективното третирање на културната различност во ЕУ. Авторите одат дотаму, што зборуваат за нов европски национализам, потенцирајќи го фактот дека во Унијата постојат голем број на резидентни мигранти кои се исклучени и се „неевропејци", истовремено правејќи ги невидливи и нивните имигрантски транснационални култури на тлото на Европа. Постојат и низ други прашања кои би требало да подложат на етнолошко-антрополошка анализа, како на пример, до каде се движат исклучувањата на релација европски-локален или национален идентитет, во кои случаи постои приврзаност кон европскиот културен идентитет, како во секојдневното живеење се одразува европското чувство на идентитет, како се рефлектираат новите вредности кои потенцираат, на пример, заштита на човековите права, заштита на човековата околина, развојот на демократијата, со еден збор нови современи вредности во замена на традиционалните кои водат кон оддалечување а не кон приближување.

Каде е нашата држава во рамките на европскиот идентитет? Како го перципира и дали таа се чувствува како дел од овој идентитет? Генерално, локалните идентитети на поранешните југословенски републики се сè уште многу јаки, особено што се во континуитет следени од меѓусебни негирања, религиски несогласувања, територијални нееднаквости, воени и етнички конфликти, дополнително оптоварени со митологизирање на минатото, речиси и да ги согледуваат, за жал и ги потенцираат повеќе недостатоците од европското заедништво отколку предностите. Преовладува мислењето дека тој идентитет ние и без Европската Унија го имаме, но не за сметка на етничкиот. Унијата се гледа како економска и социјална потреба, но европскиот идентитет не може да го замени етничкиот/националниот.

Најпосле, следејќи ја целата оваа теориска мешаница околу идентитетите, сè повеќе се обидуваме да осознаеме колку Ставракакис имал право кога се запрашал: **Дали конструкцијата на идентитетот не е само семиотичка игра?**

Литература:

Биелич Д., Савич О.(ур.). 2004. *Балканите като метафора. Между глобализацията и фрагментацията*, София, Труд.

Браун, К. 2010. *Минатото под прашање. Модерна Македонија и неизвесностите* на нацијата, Скопје, едиција Крстопати, Евро-Балкан пресс.

Вебер, М. 1976. *Привреда и друштво*, Београд, Просвета.

Каракасиду, А. *Полиња жито ридишта крв: патиштата кон националноста во грчка Македонија 1870-1990*, Скопје, Магор.

Крамариќ, З. 2010. *Идентитет, текст, нација. Интерпретации на црнилата на македонската историја*, Скопје, Табернакул.

Литоксоу, Д. 2005. *Национализмот и националниот мит,* ЕтноАнтопоЗум, 5, Скопје, Институт за етнологија и антропологија.

Мирчевска М. 2004. *Прашање за потеклото на Поречаните – прилог кон етничкиотидентитет.*
www.iea.pmf.ukim.edu.mk/.../Mirchevska_Poreche_Etnicki_Identitet.pdf

Мирчевска, М. 2005. *Сумарен осврт за етничкиот идентитет врз основа на неколку теории*, Зборник Етнологија, бр.3, Скопје, Музеј на Македонија.
Мирчевска, М. 2006. *Етнички идентитет: некои погледи кон прашањето на двоен идентитет врз примерот на Горнореканците,* Македонски фолклор, бр.63, Скопје.
Мирчевска, М. 2007. *Вербални и невербални етнички симболи во Горна Река*, Институт за етнологија и антропологија, посебни изданија, кн.2. Скопје.
Мирчевска, М. 2008. *Јазикот, културата и националниот (етнички) идентитет - теориски разгледи-*, Денови на Благоја Корубин, ИМЈ Крсте Мисирков, Скопје.
Мочник, Р. 1999. *Теорија за денешно време*, Скопје, Магор.
Саид, В. Е. 2003. *Ориентализам: западни концепции за Ориентот*, Скопје, Магор.
Тодорова, М. 2001. *Замислувајќи го Балканот*, Скопје, Магор.
Тисен, И. 2010. *Чекајќи ја Македонија. Идентитет во свет кој се менува*, Скопје, Табахон.
Anderson, B. 1998. *Nacija: zamisljena zajednica*, Beograd, Plato.
Bart, F. 1997. *Etničke grupe i njihove granice*, во: Poutignat Ph. & Streiff-Fenart J., *Teorije o etnicitetu*, Beograd, Biblioteka XX vek.
Bandić, D. 1997. *Etnos*, во: *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko, Ogledi o narodnoj religiji*, Beograd, Bibiblioteka XX vek.
Eriksen, T.H. 2004. *Etnicitet i nacionalizam*, Beograd, Biblioteka XX vek.
Erikson H.E. 1994. *Identyty Yoth and CrisIs,* New Jork. W.W.Norton & Co.
Grbić, J. 1994. *Mnogostruki identitet: primjer Hrvata u Madjarskoj*, Studia ethnologica Croatica, vol. 6, Zagreb.
Hobsbom, E. 2002. *Uvod: kako se tradicije izmišljaju*. vo: Hobsbom, E. Rejndzer, T. ur. *Izmišljanje tradicije*, Beograd, Biblioteka XX vek.
Hobsbawm, J. E. 2000. *Nations and Nationalism since 1780, Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press.
Jezernik, B. 2007. *Divlja Evropa. Balkan u očima putnika sa zapada*. Beograd. Biblioteka XX vek.
Kecmanović, D. 2002. *The individual and the Collective in Etnonationalism,* во: Etnich times: exploring etnonationalism in the former Yugoslavia, Greenwood Publishing Group.
Korunić, P. 2005. *Nacija i nacionalni identitet*, Revija za sociologiju, vol. XXXVI, No.1-2, Zagreb, Hrvatsko Sociološko Drustvo.
Kljujić, T. 2006. *Kultura sećanja*, *Teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*, Beograd, Čigoja štampa.
Močnik, R. 2003. *3 TEORIJE:Ideologija Nacija Institucija*, Beograd, CSUb.
Mirchevska, P.M. 2009. *Public manifestation of " the other" cultural identity - the costume of the Torbesc women from the Macedonian-Albanian border areas*, International Conference *"Social and Spiritual aspects of material culture"*, IEA, Ohrid-Skopje.
Petrović, D. 2006. *Anatomija identiteta*, *Teorijsko problematiziranje identiteta*, Etnoloska istrazivanja, vol.1, No.11, Zagreb.
www.emz.hr/ei11-09Petrovic.pdf (22. 08.2011)
Putinja, F., Stref-Fenar Z., 1997. *Teorije o etnicitetu*, Beograd, Biblioteka XX vek.
Smith, A. 1998. *Nacionalni identitet*, Beograd, Biblioteka XX vek.
Stavrakakis Y. 2005. *Strasti identifikacije: diskurs, užitak i europski identitet*, Politička misao, Vol. XVII, br.3, Zagreb.
Žižek, S. 2001. *Manje ljubavi – više mržnje*, Beograd, Beogradski krug.
Čolović I. 2008. *Balkan – teror kulture. Ogledi o pilitičckoj antropologiji, 2*, Beograd, Biblioteka XX vek.
Čolović I. 2010. *Balkanističk diskurs i njegovi kritičari,*
http://www.plima.org/index.php?option=com_content&view=article&id=147:ivan-olovi-balkanistiki-diskurs-i-njegovi-kritiari&catid=40:tekstovi (10.09.2011)

CLOBAL-LOCAL IDENTITIES: BETWEEN HISTORY, POLITICS AND MITOLOGIZATION - ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE

Mirjana P. Mirchevska

Summary

This article tries to contribute to the theoretical approaches towards identities, and their reflection, analyzed in the context of the current situation in the Balkans and in Republic of Macedonian. The issue of the complexity and the multi-layer nature of the ethnic, national and cultural identity is conditioned above all by historical events, cultural models, but also by social circumstances at the local, as well as at the global level. If one takes into account the social and political life, the question of the feeling of belonging towards a certain ethnic/national/cultural community becomes really complex. At the global level, the search for elements of self-identification in the sense of ethnic/national identity, versus the attempts for identification and affinity towards the new European identity, is an issue of the modern national identity. On the other hand, it is almost impossible to put aside the influences of globalization (especially of cultural globalization). How do identities manifest themselves in contemporary Macedonian society, the question of the so called "traditional identity", self-identification, the relations I/we and he/others, reflection of the distant or recent historical past of Macedonians and the Macedonian cultural and historical space of identification (in a Balkan context), is a try to give a contribution towards the contemporary events related to the issues of the possible, currently existing identities of Macedonians.